

Nederlands een boeiend en uitdagend vak? ONTWERP JE EIGEN CURRICULUM!

Sinds 2014 is het Maris College te Den Haag bezig om een curriculum te creëren voor het schoolvak Nederlands waarbij niet de methode leidend is, maar de docent. Hoe kun je zelf lesmodules ontwerpen die over taal en literatuur gaan?

AUKE ABMA & MARGREET VERMEULEN

Het is 2 maart 2023. Je begint de dag met de ochtendkrant en leest een artikel over de verpakkingsvrije online supermarkt Pieter Pot, die dankzij crowdfunding een doorstart maakt. Vervolgens fiets je naar school waar je met klas 2 in de lesmethode Kern toevallig een artikel behandelt van 17 juni 2016 over het faillissement van de verpakkingsvrije winkels Bag & Buy en Opgeweekt Noord. De leerlingen noteren van elke alinea de kernzin, formuleren de hoofdgedachte en vergelijken de tekst met een artikel uit *De Telegraaf* van 2014.

Laat je de leerlingen deze teksten lezen om ze de geschiedenis van verpakkingsvrije winkels bij te brengen? Het is zeker dat je het niet doet omdat de

eindtermen van het schoolvak Nederlands deze kennis vereisen, en vast ook niet omdat je het persoonlijk belangrijk vindt dat de leerlingen van deze faillissementen op de hoogte zijn of om van de leerlingen kritische burgers te maken. Nee, waarschijnlijk behandel je deze teksten uitsluitend omdat deze week paragraaf B4 over onderwerp en hoofdgedachte in de studieplanner staat.¹

Wij, Margreet Vermeulen en Auke Abma, docenten Nederlands op het Maris College in Den Haag, hadden het idee dat dit anders kon en gingen aan de slag met het ontwerpen van een curriculum waarin niet de methode, maar de docent bepaalt wat er onderwezen wordt en hoe dat gebeurt. Met als doel om het vak Nederlands weer boeiend en uitdagend te maken.

Foto: Tom van Limpt

Vakinhoud

Bovenstaand voorbeeld maakt duidelijk dat verouderde nieuwsartikelen volgens ons niet bijdragen aan een uitdagend en boeiend lesprogramma, maar wat moet er dan wel in het curriculum? En hoe bied je dat aan? De eerste vraag gaat over de inhoud, de tweede over de didactiek.

Tien jaar geleden was de situatie op het Maris College als volgt: in de onderbouw probeerde men elk jaar het lesboek uit te krijgen, of dit nu *Op niveau*, *Talent* of *Nieuw Nederlands* was. In de bovenbouw bestond ons tweejarige PTA uit de verplichte schrijfopdrachten uit de eindtermen en een aantal toetsen leesvaardigheid, literatuurgeschiedenis en spelling en een fictiedossier met een afsluitend mondeling over de gelezen boeken. Voor tekstverklaren, argumentatie en literatuurgeschiedenis werd er uit een

methode gewerkt en er waren boekjes voorhanden met oefeningen over spelling, woordenschat en stijl. Dit leidde tot een vol programma met veel toetsen, terwijl door de vrije onderwerpskeuze van de schrijfopdrachten ook nog een deel van de lestijd werd opgesoupeerd door zaken die niets met Nederlands te maken hadden.

Dat moest veranderen, maar waar te beginnen? We besloten eerst kritisch naar de leeropbrengst in de bovenbouw te kijken. Voor leesvaardigheid was de leeropbrengst onduidelijk; een tekst met vragen over een willekeurig onderwerp zonder inhoudelijke samenhang met eerder gelezen teksten in de klas leverde weliswaar een resultaat op, maar wat dit resultaat zei over tekstbegrip en hoe het verband hield met de inspanningen in de klas was onduidelijk. Bij schrijfvaardigheid zei

Het is essentieel dat de teksten inhoudelijk bijdragen aan het leerdoel en er geen discrepantie bestaat tussen leesdoel en leerdoel

het resultaat van een spellingtoets niets over het aantal spelfouten dat een leerling maakte in een zelfgeschreven tekst. Bij literatuurgeschiedenis was de leeropbrengst ondermaats en bleek de aangeboden stof volstrekt losgezongen van de romans die de leerlingen zelf lasen, omdat de behandelde romans bij literatuurgeschiedenis voor bijna alle leerlingen te moeilijk zijn.

Daarnaast wilden we weten wat de leerlingen van het vak Nederlands vonden. Ietswat gechargeerd en generaliserend liet hun attitude zich als volgt karakteriseren: Nederlands kun je al dus hoef je niet meer te leren, spelfouten boeien niet want niemand let daarop, een toets leesvaardigheid hoef je niet voor te bereiden en het lezen van een roman moet vermaak zijn, anders is het zonde van je tijd. Het vak Nederlands stelt ook inhoudelijk niks voor want alle spreek- en schrijfpodochten gaan over andere vakgebieden.

Dat niet alleen op onze school leerlingen zo naar het vak kijken, werd bevestigd door de Meesterschapsteams Nederlands en Moderne Vreemde Talen: leerlingen vonden Nederlands een van de saaiste vakken en zouden meer vakinhoud op prijs stellen – naast aandacht voor vaardigheden ook iets leren over taalkunde, taalbeschouwing, taalgebruik en literatuur (Ros, 2020).

Dus besloten we het vak op een radicaal andere manier aan te bieden, te beginnen in de bovenbouw: we deden de methodes de deur uit, we schraptten alle losstaande onderdelen (spelling, tekstverklaren en literatuurgeschiedenis) en we begonnen helemaal opnieuw.

Het eerste uitgangspunt werd dat Nederlands altijd over Nederlands moest gaan. Elke module moest dus over literatuur, taalkunde, journalistiek, een debatgenre of het schoolvak Nederlands gaan. De drie schrijfpodochten uit de eindtermen moeten ook altijd over literatuur en taalkunde gaan. De volgende vraag was hoe we al die vakinhoud gingen aanbieden.

Didactiek

Om het vak boeiend te maken moet het zo betekenisvol en motiverend mogelijk worden aangeboden. Met betekenisvol bedoelen we dat de inzet van de leerlingen bijdraagt aan de verwezenlijking van een gesteld (leer)doel.

Wanneer een leerling een tekst leest over faillissementen van verpakkingsvrije winkels terwijl hij weet dat

het leerdoel niks met verpakkingsvrije winkels te maken heeft, dan is het lezen van die tekst grotendeels betekenisloos. Het leesdoel en het leerdoel komen namelijk niet overeen. In alle lesmethoden is het leerdoel van het lezen van een dergelijke tekst het herkennen van signaalwoorden, tekstverbanden of het kunnen formuleren van een hoofdgedachte. In het echte leven lees je echter niet om die reden, maar om je te informeren over een onderwerp waarin je geïnteresseerd bent of om je een mening te vormen over een actuele, relevante kwestie (Abma, 2013).

Om een betekenisvolle en dus motiverende module te ontwerpen is het essentieel dat de teksten inhoudelijk bijdragen aan het leerdoel en er geen discrepantie bestaat tussen leesdoel en leerdoel. Dit geldt ook voor de andere vaardigheden die bij het vak Nederlands geoefend worden: spreken en schrijven. Leerlingen lezen, schrijven en spreken dus niet alleen om beter te leren lezen, schrijven en spreken, maar ook om een inhoudelijk leerdoel te behalen op het gebied van de neerlandistiek dat van tevoren door de docent is geëxpliciteerd. Het tweede uitgangspunt is daarom dat alle gesproken en geschreven teksten inhoudelijk relevant zijn voor het gestelde leerdoel.

Om een kunstmatige scheiding van de vaardigheden lezen, schrijven en spreken te vermijden, is het derde uitgangspunt dat deze vaardigheden niet alleen functioneel zijn voor het inhoudelijke leerdoel, maar ook ten opzichte van elkaar: men leest om te kunnen schrijven om te kunnen spreken, of men schrijft om te kunnen lezen om te kunnen spreken, et cetera.

Ten slotte houden we rekening met de drie behoeften die de zelfdeterminatietheorie van Ryan en Deci (2000) onderscheidt: de behoefte aan verbondenheid, autonomie en competentie. Naast bovengenoemde uitgangspunten moet dit ervoor zorgen dat het schoolvak Nederlands boeiend en uitdagend is. Hoe dat in de praktijk gaat verduidelijken we hieronder aan de hand van een module taalkunde die we in havo 4 geven.

Module taalkunde

Eerst wordt het leerdoel en het eindproduct van de module bepaald. In dit geval een uiteenzetting kunnen schrijven over een taalkundig onderwerp naar keuze. Ver-

DE ONTWERPPRINCIPES OP EEN RIJTJE

1. In elke module staat een letterkundig, een taalkundig, een argumentatief of journalistiek onderwerp centraal waar de leerling inhoudelijk iets over moet leren.
2. Alle gelezen en geschreven teksten en voordrachten gaan over dit onderwerp en zijn inhoudelijk relevant voor het leerdoel.
3. Al het gebruikte materiaal is authentiek en functioneel voor het leerdoel en eindproduct.
4. De drie vaardigheden lezen, schrijven en spreken komen in elke module aan bod en zijn functioneel ten opzichte van elkaar: men leest om te kunnen schrijven om te kunnen spreken of men schrijft om te kunnen lezen om te kunnen spreken, et cetera.
5. De behoefte aan autonomie, competentie en verbondenheid wordt zoveel mogelijk gerespecteerd.

volgens wordt het leerdoel in subdoelen verdeeld. Voor taalkunde is het leerdoel dat leerlingen weten wat taalkunde is en hoe je op een taalkundige manier naar taal kan kijken. Voor het schrijven van de uiteenzetting is dit het opstellen van een vraag, die vraag verdelen in deelvragen, informatie verzamelen en parafraseren op basis van de deelvragen en de gevonden informatie combineren tot een duidelijke uitleg (zie ook de eindtermen voor domein C in de syllabus voor het centraal eindexamen).

Als de leerdoelen helder zijn, bepalen we hoe de verschillende vaardigheden functioneel en in samenhang geoefend kunnen worden. Dat betekent dat de teksten en presentaties over taalkunde gaan. Omdat de module eindigt met het schrijven van een uiteenzetting over een taalkundig onderwerp, moeten leerlingen bronnen lezen en samenvatten, dus leesvaardigheid wordt functioneel getraind. Dan ontbreekt nog het spreken. Als oriëntatie op studie en beroep, het lege domein F, kunnen leerlingen zelf een les geven over het taalkundig onderwerp waarover zij ook hun tekst gaan schrijven. Wie weet ontdekt een leerling talent of enthousiasme voor doceren.

Deze opzet biedt meerdere voordelen: omdat met het geven van een les een echte, functionele en communicatieve situatie wordt gecreëerd moeten de leerlingen tijdig beginnen met het zoeken van informatie en verzamelen ze na hun les alvast feedback om de uiteenzetting inhoudelijk te verbeteren. Omdat ze in een groepje de les mogen voorbereiden en geven, is in de behoefte

aan verbondenheid voorzien, net als in de behoefte aan competentie (ze worden in staat geacht een lesuur te vullen) en de behoefte aan autonomie (ze mogen zelf een taalkundig onderwerp kiezen).

Opbouw van de module

De module begint met een introductie van de taalkunde. Een uitzending van *Labyrinth*² over scheldwoorden maakt duidelijk dat je vanuit verschillende invalshoeken iets over taal kunt uitleggen. Zo worden de verschillende onderdelen van de taalkunde zoals sociolinguïstiek, pragmatiek, grammatica en psycholinguïstiek geïntroduceerd.

Om de leerlingen houvast te geven, geeft de docent enige voorbeeldlessen die aan alle eisen voldoen die aan de les gesteld worden: het formuleren van een specifiek leerdoel, het in kaart brengen van gerichte voorkennis, iets uitleggen en de leeropbrengst vaststellen en evalueren. Met als extra eis dat de leerlingen een tekst behandelen die functioneel is voor een van de verschillende stappen.

De voorbeeldlessen dienen ook een inhoudelijk doel: de leerlingen ontdekken het verschil tussen taalgevoel, taalwerkelijkheid en taalnorm (Van Rijt & Wijnands, 2017). Eerst geven ze op basis van hun taalgevoel aan of ze hij wilt correct vinden, vervolgens raadplegen ze de Taaladviesdienst om achter de taalnorm te komen en ten slotte gebruiken ze Google om de taalwerkelijkheid in kaart te brengen (hoeveel hits heeft hij wilt en hoeveel hij wil). Met Google Trends ontdekken ze in welke provincies het meest getwijfeld wordt en of er sinds 2004 een toename van hij wilt valt te ontdekken (taalverandering).

De leerlingen krijgen nu een formulier waarop alle stappen moeten worden ingevuld om hun eigen les voor te bereiden. Ze kiezen zelf een taalkundig onderwerp voor hun les en krijgen bronnen aangereikt zoals de internetsites <profielwerkstuktaalkunde.nl>, <taalonderzoekjezo.nl>, <plusnederlandslab.wp.hum.uu.nl>, <nemokennislink.nl>, <taalcanon.nl> en <neerlandistiek.nl> en de boekjes *Taalstukken* van René Appel, *Taal van Sterre Leufkens* uit de serie *Elementaire deeltjes* en een stapel afleveringen van het tijdschrift *Onze Taal*. De verzamelde informatie dient tevens als documentatiemap voor de uiteenzetting die ze gaan schrijven.

Na de leerlingenlessen gaan de leerlingen indivi-

Het begin van een module is vooral docentgestuurd, maar naarmate de module vordert komt het initiatief steeds meer bij de leerling te liggen

duel aan de slag met hun documentatiemap. Eerst krijgen ze een paar lessen over hoe ze een hoofdvraag in deelvragen kunnen verdelen (tevens belangrijk voor het profielwerkstuk) en hoe die deelvragen de structuur van hun uiteenzetting bepalen, hoe ze bronnen moeten parafraseren en hoe ze in hun tekst naar bronnen moeten verwijzen.

Het begin van een module is dus vooral docentgestuurd (opdracht en leerdoelen uitleggen, voorkennis in kaart brengen, noodzakelijke kennis aanreiken), maar naarmate de module vordert komt het initiatief steeds meer bij de leerling te liggen (onderwerp/vraag kiezen, informatie verzamelen, voortgang presenteren, beoordelingscriteria opstellen en feedback verzamelen, eindproduct presenteren/maken).

Resultaten en ervaringen

Het voert te ver om in één artikel alle modules te beschrijven, maar we zijn begonnen met één module en inmiddels is het curriculum in de bovenbouw van de havo en het vwo gevuld met uitdagende en leerzame lesmodules die we elk jaar evalueren en aanpassen, zoals een module politieke argumentatie, een module journalistiek, een module over (de geschiedenis van) dystopische romans, een module over poëzie, een module waarin leerlingen hun eigen canon van de Nederlandse literatuur vormgeven enzovoort.

Leerlingen zijn enthousiast over de modules korte verhalen, journalistiek, middeleeuwse literatuur in een modern jasje, poëzie en taalkunde. Sommige modules waarin literatuur centraal staat, stuiten als gevolg van de afnemende leesmotivatie en leesvaardigheid op wat meer weerstand. Wat opvalt is dat leerlingen veel moeite hebben met het vinden van relevante bronnen en het correct gebruik van deze informatie voor hun eigen tekst of presentatie. Creatief schrijven is – mede om die reden – populairder.

Wat leesvaardigheid betreft scoren we op de eindexamens goed, ook al doen we niets met functiewoorden en dergelijke. Het eindexamen bereiden leerlingen zelf voor door thuis examens te oefenen. Onze examentraining is tot één zin te reduceren: lees eerst de hele tekst, denk vervolgens rustig na over wat de schrijver wil met deze tekst en beantwoord dan de vragen.

Qua schrijf- en spreekvaardigheid zijn de resultaten

uitstekend. Leerlingen moeten veel spreken en schrijven en het leuke is dat ook de docent vakinhoudelijk bijleert. Zo was er dit jaar een tweetal dat met Google Trends liet zien dat op het internet steeds meer racistische termen gebruikt worden, een ander toonde door middel van een experiment aan dat de sociale acceptatie van scheldwoorden contextafhankelijk is en een derde tweetal liet zien dat door verschillende generaties andere taboewoorden worden gebruikt.

Van collega's van andere scholen krijgen we vaak de vraag hoe je aan geschikt materiaal komt en of het niet veel werk is om zonder methode te werken. Het materiaal verzamelen we zelf en is daarom authentiek (niet-bewerkt) en functioneel. We gebruiken veel krantenartikelen, maar ook vlot geschreven boekjes als *Olijven moet je leren lezen* van Ellen Deckwitz voor poëzie. We plaatsen alle materialen voor de leerlingen overzichtelijk in een studiewijzer op de elektronische leeromgeving. Doordat er steeds een overkoepelend thema is en een gemeenschappelijk leerdoel kunnen alle docenten zelfstandig beoordelen of het materiaal passend is. Het is dus niet zo dat elke klas altijd dezelfde teksten leest. Of zoals een collega zei: 'Ik kan niet meer normaal iets lezen, ik zie opeens overal lesmateriaal.'

Omdat deze werkwijze vereist dat wij ons als docenten ook ontwikkelen, leren we continu bij. Het antwoord op de vraag of het niet meer tijd kost dan werken met de methode is daarom: ja, maar het voelt niet zo. ■

NOTEN

1. Deze paragraaf is te vinden op pagina 43–44 van Kern (Bolt, 2017).
2. De uitzending is te zien op Kennislink vanaf minuut 15: <vlt.nl/nemotaal>.

Wanneer u meer informatie wilt, kunt u contact opnemen met Auke Abma (<a.abma@mariscollege.nl>) of Margreet Vermeulen (<margreetvermeulen11@gmail.com>).

LITERATUUR

- Abma, A. (2013) Goed onderwijs begint met een goed curriculum. *Levende Talen Magazine*, 100(1), 10–16.
- Bolt, J. (2017). *Kern Nederlands – Onderbouw gymnasium/vwo+ Academische leerroute* (4e ed.). Boom.
- Rijt, J. van, & Wijnands, A. (2017) Taalnorm, taalwerkelijkheid en taalgevoel. *Levende Talen Magazine*, 104(7), 4–8.
- Ros, B. (2020). Meer vakinhoud graag! Samenleving vraagt om meer dan taalvaardigheid alleen. *Levende Talen Magazine*, 107(6), 5–8.
- Ryan, R., & Deci, E. (2000). Self-determination theory and the facilitation of intrinsic motivation, social development, and well-being. *American Psychologist*, 55(1), 68–78.

films en series

De afgelopen weken zagen weer veel nieuwe films en series het licht. Gerard Koster maakt een selectie. Binnenkort verkrijgbaar via verschillende streamingdiensten.

The Last of Us

The Last of Us

In 2003 breekt een schimmelinfectie uit, waardoor de wereld ineens totaal verandert. Besmette personen kunnen dit doorgeven door anderen te bijten en veranderen in op zombies lijkende schepselen. Deze pandemie verandert de wereld in een chaos, waarin slechts weinigen erin slagen om te overleven. Joel en Tess krijgen door toeval Ellie, een veertienjarig meisje, onder hun hoede die de enige redding van de wereld zou kunnen zijn, omdat ze meerdere beten heeft weten te overleven. Als Tess ook wordt besmet, staat Joel er alleen voor en langzaam groeit er een band tussen Ellie en hem. Joel gaat op zoek naar zijn broer, maar daarvoor moet hij een flinke reis maken, waarbij hij Ellie meeneemt. Uiteraard komen ze daarbij de nodige moeilijkheden tegen, niet alleen besmette personen, maar ook milities die allemaal proberen te overleven en dit op meedogenloze wijze doen. De serie is gebaseerd op het gelijknamige computerspel van Naughty Dog. Het is een erg spannende serie, buitengewoon geschikt voor de bovenbouw. Uitgebracht op dvd en blu-ray, maar ook te zien via HBO.

Les enfants des autres

Rachel is lerares en is niet zo bezig met het krijgen van een kind. Maar als ze Leila, het dochtertje van haar nieuwe vriend, ontmoet komen er toch moedergevoelens bij haar op. Dat valt zeker niet mee, want Leila heeft helemaal geen zin om een relatie met haar op te bouwen. Langzamerhand slaagt ze er wel in om het vertrouwen van het meisje te winnen, maar ze merkt ook in een aantal situaties dat ze nog steeds een buitenstaander is. Als haar vriend besluit om, ter wille van Leila, het toch nog eens te proberen met zijn ex-vrouw, moet zij niet alleen haar relatie met de vader, maar ook de relatie met zijn dochtertje opgeven. En dat terwijl haar dokter haar blijft vertellen dat het de hoogste tijd is om aan kinderen te beginnen. Schrijver-regisseur Rebecca Zlotowski baseerde de film op haar eigen ervaringen. *Les enfants des autres* is een mooie film, maar waarschijnlijk niet echt een aanrader voor gebruik in de klas. Wel een goede keus voor mensen die de Franse cinema een warm hart toedragen. Het is nog niet duidelijk op welke streamingdienst deze film wordt uitgebracht.

Asteroid City

Asteroid City speelt zich af rond 1955, in een fictief Amerikaans plaatsje in de woestijn. Het programma van een conventie voor jonge Stargazers en Space Cadets, waar leerlingen en hun ouders vanuit het hele land bij elkaar komen voor onderlinge kameraadschap en wetenschappelijke competitie, wordt spectaculair verstoord door wereldschokkende gebeurtenissen. Een alien maakt zich namelijk meester van een asteroïde die jaren geleden in het dorpje werd gevonden. Onmiddellijk wordt de noodtoestand uitgeroepen en alle deelnemers aan de conventie plus hun ouders moeten in het plaatsje blijven. Zoals altijd in films van Wes Anderson gaat het niet hoofdzakelijk over het flinterdunne verhaal, maar om de vormgeving. *Asteroid City* is prachtig, stemmig gemaakt met de kleuren en rekvisieten uit de jaren vijftig. De film heeft een sterrencast met onder anderen Scarlett Johansson en Tom Hanks. Misschien niet de beste film voor in het klaslokaal, wel voor de echte film liefhebber. Verkrijgbaar op dvd en blu-ray. Het is nog niet duidelijk op welke streamingdienst deze film wordt uitgebracht.